

מלאכת כותב: רישום ותיעוד רפואי בבית החולים

בשבת

אחת מל"ט מלאכות שבת היא "הכותב" (משנה שבת פרק ז' משנה ב'). כשאר מלאכות שבת, גם מלאכה זו נלמדת ממלאכת המשכן, מכך שהיו כותבים על הקרשים לצורך סימון הסדר של הרכבתם. מן התורה, אין חיוב על כתיבה בכתיבת פחות משתי אותיות, אבל כשאר איסורי התורה, גם עשייה פחות מכשעור אסורה מדין "חצי שיעור".

בבית החולים, כתיבה היא חלק משמעותי מסדר הטיפול בחולים, בעיקר לצורך רישום ותיעוד הטיפול. כך למשל בעת נתינת תרופה מקפידים לתעד זאת, בכדי לוודא שהחולה מקבל בדיוק את צרכיו הרפואיים. מצב זה עורר דיון הלכתי מורכב העוסק בשאלה כיצד יש לרופא לנהוג בשבת, מאחר שיתכן שחלק מהכתיבה אינה חיונית, וכן שחלק מהחולים אין בהם סכנה, ושאלות נוספות.

בכדי לברר את ההלכה בנושא, נסקור כמה עקרונות הלכתיים רלוונטיים. מצינו כמה אופנים שאין בהם מלאכה מהתורה, ונדון בהם ובהשלכות שלהם לגבי כתיבה בשבת בבית חולים.

1. כתיבה באמצעות עט מחיק

במשנה בשבת (קד, ב) נאמר:

"כתב במשקין, במי פירות, באבק דרכים, באבק הסופרים, ובכל דבר שאינו מתקיים - פטור. לאחר ידו, ברגלו, בפיו, ובמרפיקו... פטור".

המשנה מבארת שמלאכת כתיבה היא רק בכתב המתקיים על דבר המתקיים, אבל בלא זה אין חיוב מהתורה, דהיינו שהכותב בדבר שאינו מתקיים, כאבק וכדומה, או על דבר שאינו מתקיים, כאוכל וכדומה, אינו חייב.

וכך פוסק הרמב"ם (הלכות שבת פרק יא, הלכה טו):

"אין הכותב חייב עד שיכתוב בדבר הרושם ועומד, כגון דיו ושחור וסקרא וקומוס וקלקנתוס וכיוצא בהם, ויכתוב על דבר שמתקיים הכתב עליו כגון עור וקלף ונייר ועץ וכיוצא בהם, אבל הכותב בדבר שאין רישומו עומד כגון משקין ומי פירות, או שכתב בדיו וכיוצא בו על עלי ירקות ועל כל דבר שאינו עומד פטור, אינו חייב עד שיכתוב בדבר העומד על דבר העומד".

נמצא אם כן, שהכותב כתיבה שאינה מתקיימת - אינו חייב מהתורה. מאחר שכך, לצורך חולה אפשר לכתוב כתיבה שאינה מתקיימת בשבת, ועל פי הכללים אימתי מותר לעשות מלאכה דרבנן לצורך חולה.¹

לא התברר בסוגיא לכמה זמן נחשב כתיבה שאינה מתקיימת, אך סברה פשוטה היא שלא רק דבר שמתקיים לעולם יחשב "כתב המתקיים". דבר זה יש ללמוד ממה שמצינו ברמב"ם (שם, הלכה טז) שהביא דוגמה לכתב המתקיים: "הכותב על בשרו חייב מפני שהוא עור, אף על פי שחמימות בשרו מעברת הכתב לאחר זמן, הרי זה דומה לכתב שנמחק". כלומר, העובדה שישנו זמן משמעותי שבו הכתב מתקיים גורמת לכך שהכותב נחשב כתב המתקיים. מצד שני, ממה שכתב הרמב"ם (ראו לעיל) שכתובה על עלי ירקות נחשבת כתיבה שאינה מתקיימת, הוכיח במנחת שלמה (חלק א' סימן צא) שכתובה חייבת להתקיים מספר ימים בכדי להיחשב כתב המתקיים, ואין די בהתקיימות במהלך השבת (שהרי כתיבה על עלי ירקות מתקיימת עד למוצאי השבת). אמנם, המנחת יצחק (חלק ז' סימן יג) חלק על המנחת

¹ בסכנת אבר הותר כל איסור דרבנן, ובסתם חולה שאין בו סכנה, אין לנהוג כן לכתחילה אבל אם אי אפשר אחרת יש להקל.

פרשת שלח (בחול"ל – בהעלתך) תש"פ הרב יוסי שפרונג - ראש בית המדרש

שלמה, ופסק שכתב שמתקיים במהלך השבת נחשב מלאכה. את דעתו הוא מבסס על דברי הרמב"ם (שם פרק ט' הלכה יג) שכתב:

"אבל צבע שאינו מתקיים כלל, כגון שהעביר סרק או ששר על גבי ברזל או נחשת וצבעו פטור, שהרי אתה מעבירו לשעתו ואינו צובע כלום, וכל שאין מלאכתו מתקיימת בשבת פטור".

המנחת יצחק מבאר את כוונתו, שדי בכך שתקיים מלאכתו **למשך השבת בלבד**, בכדי שהמלאכה תיחשב מלאכה המתקיימת. וכן הבין השער הציון (בסימן ש"ג סעיף קטן כ') בדעת הרמב"ם.

בפשטות, דברי המנחת שלמה ברורים בסברא: המשמעות של "כתב שאינו מתקיים" אינה קשורה לשאלה אם נעשתה כאן כתיבה בשבת או לא (לצורך זה די בעובדה שהדבר נכתב בשבת), אלא **לשינוי שנעשה במלאכה** בכך שהיא נעשית באופן שאינו מתקיים, ושינוי זה הוא משמעותי מספיק גם אם הכתיבה תישאר לאחר השבת, שכן דרך כתיבה שהכתב מתקיים לפחות כמה ימים. לכן, להלכה העיקר שמלאכת כתיבה היא בדבר המתקיים שישאר לפחות מספר ימים.

על פי זה, יש אפשרות כתיבה בבתי חולים בדבר שאינו בר קיימא. ואף שאין זה מועיל לרשימות קבועות, אבל אפשר להשתמש בזה לצורך רשימות קצרות מועד, כמו תורניות ומשימות במהלך המשמרת. ואכן, יש שיצרו פתרון של עט המכיל דיו שנמחק מעצמו, מאחר והכתיבה בו אינה מהתורה.

(מצד שני, יש בדבר חיסרון גדול מאחר ומדובר באיסור דרבנן, ולא הותר לעשות איסור דרבנן כדרכו לצורך חולה שאין בו סכנה, לדעה השלישית בסימן שכ"ח, אלא שהמשנ"ב הביא שכשאי אפשר יש לסמוך על החיי אדם שאף איסור דרבנן הותר (ואפשר שכתובה בדרך זו הרי היא בגדר "שינוי", ואם כך מותר לצורך חולה, ובפרט שאם כן הרי זה שינוי באיסור דרבנן)).

כמו כן יש משמעות לשאלה זו כשצריך לעשות חישוב במחשבון או ביד בשינוי, ויש לדון את מה להעדיף. בקובץ אסיא (לא, עמ' 62) כתבו בשם הגרש"ז אויערבאך ששימוש במחשבון אינו חייב עליו מאחר ודרכו להימחק מיד.

למעשה התועלת שבעט מחיק מועטה, למקרים שבהם הכתיבה אינה נדרשת לאחר זמן, ואין בה תועלת לצורך רישום תרופתי ותיעוד בדיקות וכיוצא בזה, כיון שאלו צריכים שימור גם אחרי השבת, ולמעשה התברר שאין בבית חולים מי שידאג להעתיק את הכתיבה של שבת במוצאי שבת.

מסיבות אלו, התעורר צורך למצוא פתרונות אחרים שיהיו עדיפים יותר מבחינה הלכתית ופרקטית.

2. כתיבה על דבר שדרך למחוק אותו

מצינו ברשב"א (שבת קט"ו) שהכותב על ידי חריטה בשעווה כדרך הסוחרים בפנקסיהם, אף שדרכם היה למחוק את הנכתב לאחר מכן, הדבר נחשב לכתיבה והוא חייב על כך. מכך ניתן לכאורה ללמוד כי כתב שדרך למחוק אותו, אינו נחשב מלאכה שאינה מתקיימת, כיון שאינו נמחק מאליו, ולא יהיה פטור על כך.

וכן כתב הבית שלמה (או"ח סימן לז) למעשה, שאין להשתמש אף על ידי גוי (בכדי למנוע הפסד) בלוח עם גיר, אף שהדרך למחוק אותו, כיון שגם בכתיבה לזמן כזה חייבים.

מאידך, יש הסוברים שכל שהמלאכה נעשית שלא להתקיים, אף שמצד טבעה היא מתקיימת, אינו חייב עליה, מאחר שבדעת הכותב היא אינה מיועדת להתקיים והדבר ניכר מאופי הכתיבה (האבני נזר סימן ר"י האריך לקיים את השיטה הזו), ולדבריהם אין בזה מלאכה מהתורה.

לשיטה זו, כתיבה על לוח מחיק תהיה אסורה רק מדרבנן, ובבית חולים יהיה אפשר להקל בה; מלבד זאת נראה שבלוח מחיק הכתיבה גרועה ביותר, שהרי איננה נספגת כלל על הלוח ולפיכך היא נמחקת ונמרחת לעולם בקלות, ולכן גם מצד טבעה של הכתיבה עצמה יתכן שיש להתייחס אליה ככתיבת דבר שאינו מתקיים.

פרשת שלח (בחול"ל – בהעלתך) תש"פ הרב יוסי שפרונג - ראש בית המדרש

אפשרות נוספת שבה עסקו הפוסקים היא כתיבה באמצעות היד שאינו רגיל לכתוב בה, על פי המבואר במשנה בשבת קג, שאדם שאינו שולט בשני ידיו פטור על הכתיבה בשמאל. על פי זה יש אפשרות ברורה ופשוטה לכתובה בבית החולים: כתיבה בשמאל.

היה מקום לטעון, כי איש צוות רפואי שירגיל את עצמו לכתוב בשבת בשמאל ייחשב כמי ששולט בשתי ידיו, החייב על כתיבה בכל אחת מהן, אך מסתבר שמאחר שאין זו דרך הכתיבה הטבעית עבורו, ואין זה נקל לו כמו בכתיבה בימין, והראיה לכך היא שבימות החול לעולם יכתוב בימין (הלכות שבת בשבת).

גם הפיתרון הזה איננו מושלם, מאחר שמדובר בשינוי בדאורייתא, ולדעת המשנה ברורה אין להקל במלאכה מדאורייתא בשינוי עבור חולה שאין בו סכנה. אך אפשר לצרף דרך זו לדרכים אחרות של שינוי, וכפי שנבאר בהמשך.

3. כתיבה במחשב – כתב המתקיים

בימינו, השאלה העיקרית בנושא הכתיבה בבתי החולים היא על כתיבה במחשב, מאחר ועיקר הכתיבה בבית חולים נעשית על ידי מחשב. על כן יש לדון האם כתיבה במחשב היא מלאכה של תורה או שאין בה אלא איסור דרבנן.

כמובן, שיש בדבר נידון מקדים של שימוש בחשמל בשבת, מאחר והשימוש במחשב כרוך בשימוש בחשמל, ואף כאשר המכשיר כבר עובד, יש בכך שאלה האם בשימוש במכשיר שכבר עובד יש איסור תורה. בשורות הקרובות נדון בזה במה שנוגע למלאכת כותב (נציין רק כי לדעת הגרש"י אויערבאך זצ"ל בבית חולים אפשר להקל ולומר שאין בשאלה זו איסור תורה. ובפרט שאין כאן הדלקת מכשיר באופן קבוע אלא רק שימוש במכשיר עובד).

שאלת הכתיבה במחשב מורכבת מכתובה על המסך, וממה שהדבר נשמר בזכרון המחשב.

מצד אחד, לכאורה אפשר להקל ולומר שהכתיבה הנראית על המסך אינה מתקיימת, מאחר שבדרך כלל המסך עובר באופן אוטומטי למצב המתנה לאחר כמה דקות, והרי זה כתב שאינו מתקיים, ועוד, שהכתב אינו צפוי להישאר על המסך, שהרי הוא יימחק כשיכתוב דברים אחרים או יגלול את הקובץ, ואם כן הרי זה כתב שנכתב על מנת שלא להתקיים שסופו למחוק אותו. ומה שהדברים נשמרים בזיכרון המחשב, הרי הדברים אינם נשמרים בצורה של כתיבה הניתנת לקריאה, ולא מצינו מלאכת כותב בצורה כזו.

מצד שני, שמא יש לצרף את שני הפעולות - למלאכה אחת של כתיבה: העובדה שהכתיבה מוצגת על המסך, ומגובה בזיכרון המחשב, כך שהיא איננה נמחקת, עלולה לגרום ליחס מחמיר לכתובה במחשב ככתיבה גמורה המתקיימת. דוגמא קרובה לזה מצינו בדברי האבני נזר (או"ח סימן ר"ג), לגבי כתב סתרים, שאם תחילתו ניכר, וניתן לחזור ולגלותו - הרי זה כתיבה גמורה.

הנידון הראשון יהיה מצד מה שהבאנו שבמלאכת כותב, הכותב בדבר שאינו מתקיים או על דבר שאינו מתקיים פטור, ומאידך מצינו שהכותב על לוח פנקס שהדרך למחוק אותו חייב, ואף הכותב על בשרו כתב הרמב"ם שחייב כיון שחמימות הבשר היא המעברת הכתב לאחר שעה, ומשמע שאף שסופו להימחק חייב.

עוד יש לדון בכתיבה במחשב לגבי השמירה בדיסק שהיא רושם בדבר שאינו ניכר לעין, ובו יש לדון האם כותב בדבר שאינו ניכר חשוב כתיבה. וביותר יש לדון האם יש לצרף את שני הכתיבות להחשיב את זה לכתובה, והטעם כאמור שיש כאן כתב המתקיים וגם ניכר על ידי השמירה בדיסק.

והנה מצד הכתיבה על גבי המסך, הגרש"י אויערבאך זצ"ל הסכים, שכיון שהכתב ימחק הרי זה כתב שאינו מתקיים (הובא בישורון עמ' תרלו), ועוד שאינו חשוב כתב שכן אין ממשות לכתב זה שאין זה אלא תצוגה על גבי מסך מחשב, ואין בו ממשות של כתב.

מנגד, בדעת הגר"ש אלישיב זצ"ל מצינו כמה דרכים. הרב דרזי שליט"א הביא בשמו (הובא בישורון עמ' תקצח), שהדרישה ל"כתיבה המתקיימת" אינו מעצם מלאכת כתיבה, אלא רק מחמת הדין הכללי במלאכת מחשבת, שצריך מלאכה המתקיימת, ועל כן, כיון שהכתב מתקיים בשביל התועלת שבו, ושוב

פרשת שלח (בחול"ל – בהעלתך) תש"פ הרב יוסי שפרונג - ראש בית המדרש

נשמר בזיכרון, נחשב כתיבה המתקיימת. גם לגבי טענתו השניה של הגרש"ז שהכתב אינו ממשי, סבר הגרש"ז שאין בזה חיסרון, כיון שבדעת בני אדם חשוב כתב, ורואים לפנינו כתב.

אבל בספר קדושת השבת כתב, ששאל את הגרש"ז, וביאר לו שכיון שהכתב יכול להתקיים על גבי המסך, הרי זה ככותב על בשרו, אבל במחשב נייד שלא מחובר לחשמל, שהכתב מצד עצמו צפוי להימחק עם תום הסוללה, אין זה חשוב כתב המתקיים, ומאידך סבר שאין די בהתחלפות האוטומטית לשומר מסך בכדי להחשיב את הכתיבה כאינה מתקיימת, שדומה זה לכותב על בשרו שאף שנמחק מחמת גורם חיצוני הרי זה חשוב כתב. ולפי זה, דעתו שצריך שהכתב יהיה ראוי להתקיים (ואין די בכך שהדברים נשמרים בזיכרון המחשב), ואם לא כן חסר בכל מלאכת הכתיבה.

יש להעיר, שהכל מודים שאין במניח שקף במטול משום כותב, וברור שאין זה כתיבה אלא ככותב באויר, ואף על פי כן יש שסברו שבמסך מחשב כיון שיש כאן בדעת האנשים כתיבה הרי זה חשוב כתב.

ובעומק מחלוקתם לענין האם מסך חשוב כתב, נראה שיש כאן נידון עקרוני במלאכה מודרנית בשבת, והיינו האם אנו צריכים את המלאכה כמלאכת המשכן, ומה שלא עומד בכללי מלאכת המשכן שהיא כתיבה ממשית ומתקיימת, לא חשוב כתיבה, או להיפך, שהעיקר הוא חשיבות המלאכה של העושה וכיון שיש כאן דבר חשוב של כתיבה קיימת, יש לחייב בה. למעשה, נראה שזוהי מחלוקת קדומה יותר, בין החזון איש להגרש"ז אויערבאך, כאשר החזון איש דימה דבר לדבר, וייחס חשיבות מלאכה לשימוש בחשמל בשבת, אף שאין זה בגדרי המלאכה במשכן, ולעומת זאת הגרש"ז סבר שעיקר הדין שאין חשיבות מלאכה מצד עצמה לשימוש בחשמל בשבת, ואין להחמיר בזה בשעת הדחק כבית חולים.

על כל פנים, הן לדעת הגרש"ז והן לדעת הגרש"ז, בשימוש במחשבון כיס הכבה מעצמו ונמחק, נראה שהכל מודים שאין בזה מלאכה שהרי אין זה מתקיים כלל. אבל השבט הלוי כתב, שכיון שהכתב מתקיים לצורכו הוא חשוב מלאכה לאלתר. והבנתו כדברי המנחת יצחק שאין צריך מלאכה המתקיימת יותר מלאותה שבת (ראה לעיל). ובזה הורה הגרש"ז להעדיף מחשבון על כתיבה ביד.

4. כתיבה במחשב - כתב שאינו ניכר

מלבד זאת, יש לדון מצד הרישום שנעשה במעשהו (ואף אם יכתוב במסך מכובה) – ובנוגע לכך ישנה סוגיא ערוכה בגמרא בבבלי ובירושלמי, ובראשונים ואחרונים.

מצינו בירושלמי (שבת פרק י"ב הלכה ד'):

"אמר רב חייא בר בא, אילין בני מדינחא ערומין סגין. כד חד מינהון בעי משלחה מילה מסטריקין לחבריה, הוא כתב במי מילין, וההך דמקבל כתבייה הוא שופך דיו שאין בה עפץ, והוא קולט מקום הכתב. עשה כן בשבת מהו? רבי יוחנן ורשב"ל תרווייהון אמרין: והוא שכתב דיו ע"ג דיו. וסיקרא ע"ג סיקרא. אבל אם כתב דיו ע"ג סיקרא. וסיקרא ע"ג דיו חייב. רבי יצחק בר מרשייא בשם רבנן דתמן: חייב שתיים משום מוחק ומשום כותב".

הירושלמי דן במי שכתב בכתב סתר במי עפצים, ובא אחר ושופך עליו דיו ללא עפצים שנתפס רק במקום שהיה בו עפצים, ועל ידי זה מגלה את הכתב. והביא הירושלמי לאחר מכן, שהכותב בשחור על אדום חייב משום כותב, ויש אומרים שאף משום מוחק, ולא התפרש אם דבריו באו לפשוט את הספק. מפרשי הירושלמי הבינו שהספק נפשט, והשני, המגלה את הכתב, חייב משום כותב בשבת, ככותב בשחור על גבי אדום.

בתשובת מחזה אליהו (סימן י"ג) דייק מכך שדנו לפטור מחמת הכתב הראשון, שהכתב הראשון חשוב כתב, שאם לא כן מה היה צריך לדון על דינו של השני, הרי עכשיו חידש כתב שלא היה נוכח קודם!

במגילת ספר נחלק עליו, וכתב שאין ראייה מהירושלמי, ולדבריו נראה, ששורש הספק הוא, שמאחר שאין כאן כתיבה חדשה, שהרי היה כתוב לפני זה, על זה הוכיחו שכיון שהוא משנה את אופי הכתב חייב. אבל הכתב הראשון, באמת אינו חשוב כתב.

פרשת שלח (בחול"ל – בהעלתך) תש"פ הרב יוסי שפרונג - ראש בית המדרש

ובדברי הירושלמי לא התבאר מה דין הכתיבה הראשונה, האם תנאי הכרחי לחיוב על כתיבה שיהיה קריא מה שכותב או לא. ובספר פתח הדביר (סימן ש"מ) הסתפק בזה, ומסקנת דבריו, שאם היה הכתב ניכר בהתחלה ואח"כ נעלם - יש לו חשיבות כתב; אבל בדבר שכבר מתחילתו אינו ניכר (אף שלמעשה יש כאן כתב אלא שהוא מוסתר) - אינו בחשיבות כתב.

יש סימוכין לדבריו מדברי הבבלי במסכת גיטין (יט, ב), שם הסתפק שמואל בבעל שנתן דף גט ריק והצהיר שהוא גט, וביארה הגמרא שחשש שמואל שמא כוונתו שבמי מילין כתבו, ופירש רש"י שאם אכן כך עשה, אזי אם היה ניכר בשעת נתינת הגט, גט זה כשר אף שסופו של הכתב להיבלע. מכך משמע כדברי הפתח הדביר, שאם הכתב נראה הרי הוא כתב אפילו אם הוא נסתר לאחר מכן.

האבני נזר (סימן ר"ג) הקשה מדוע באמת יהיה כתב זה כשר לגט, הרי אינו מתקיים, וביאר שכיון שהכתב ניתן לגילוי, הרי הכתב קיים, וכשמפליטו - הוא מפליט את הכתב הקודם, וכתב שבכך יש לבאר את החילוק בין הבבלי לירושלמי: במקרה של הירושלמי, השלב השני של הכתיבה הוא שפיכת הדיו במקום שבו היו מי העפצים, ולכן זהו שלב עצמאי כשל כתיבה חדשה ולפניו אין כתיבה; ואילו במקרה של הבבלי לגבי גט הוא מפליט את הכתב עצמו על ידי אותם המים.

בעזרת חילוק זה יש לבאר מה שנתקשו אחרונים רבים בדברי הפרי מגדים (סימן ש"מ משבצות זהב ס"ק ג') שכתב כדבר פשוט שהמפליט כתב סתר על ידי האש אינו חייב. ולכאורה התעלם מהירושלמי: ובהר צבי (יו"ד סימן ר"ל) ביאר, שיש לחלק בין מפליט את הכתב עצמו על ידי חום, שאין כאן כתיבה חדשה כלל, לבין היכן שצריך דיו בשביל להפליט כמו בירושלמי. לדברי האבני נזר נראה שאף כשמדגיש את עצם הכתב, הרי הוא עדיין הכתב הישן.

על פי זה, יש מקום לחדש ולהחשיב את הכתיבה בזיכרון המחשב ככתב, כפי שלמדנו מדברי האבני נזר שכתב שנבלע ואפשר להוציאו נחשב כתב המתקיים.

למרות פלפול זה, נראה שבעיקר הדברים אין לדמות בין כתב סתרים לרישום במחשב. בשונה מכתב סתרים, במחשב אין זה כלל אותו כתב, שכן אין הוא אלא **כותב היום** על פי מה **שכתוב בזכרון המחשב** (וכן ביאר בספר זכרון עטרת שלמה וראה מה שחילק בין קלטת לבין מחשב).

עוד יש לדון, על פי דברי ר' משה (אגרות משה או"ח חלק ג' סימן נ"ג) – בשאלת הבישול במיקרוגל, שהכריע שלמרות שדרך הבישול שונה ואין באופן הפעולה של המיקרוגל משום בישול כשלעצמו, מכל מקום אם בתקופה מסויימת זוהי הדרך המקובלת לבישול, הדבר ייחשב כתולדה של מלאכת בישול. לפי דבריו אלה יש לדון במלאכת כתיבה בזמן הזה, האם יש להחשיב כתיבה במחשב כתולדה, כיון שהיום כך הדרך, או שבשונה ממיקרוגל שבו על כל פנים התוצאה דומה - המזון מתבשל באותה המידה באמצעים העתיקים ובעזרת המיקרוגל – הרי שבכתיבה במחשב התוצאה המתקבלת שונה במהותה מן הכתיבה שאסרה התורה ואין להתייחס אליה כתולדת מלאכת כותב למרות שזוהי דרך הכתיבה הרווחת כיום.

למעשה, הורה רבינו הגאון הגדול רבי אשר וייס שליט"א להשתמש בהקלדה באמצעות אצבעון, והדבר נחשב שינוי.

בכך, יש לנו כמה צירופים: על ידי האצבעון אנו מגיעים ל"שינוי", שכשלעצמו אינו היתר טוב לצורך חולה שאין בו סכנה, אבל מאחר ויש הסוברים שאין כאן איסור תורה כלל מאחר ואין זה מתקיים, באופן שעושה בשינוי אפשר להקל לסמוך על הסוברים שזה מלאכה דרבנן. כמו כן, באופן שישתמש במקלדת 'גרמא', יהיה כאן צירוף של שני ענינים שיש לדון להקל בהם.

לגבי השימוש בעכבר בשבת, נראה שהשימוש בו ביד שמאל חשיב שינוי, מאחר ומדובר בפעולה מדוייקת שאין דרך לעשות ביד שמאל, ובפרט שהעכבר נעשה בצורה המתאימה לשימוש ביד ימין ולא בשמאל (בעכברים האיכותיים הוא מותאם בזוית של ימין, ונראה מספיק מה שהכפתורים מכוונים ליד ימין) הרי שיש כאן שינוי.

לגבי שימוש בסמארטפון ובמסך מגע יש למצוא אופן להשתמש בשינוי, ולגבי שימוש בעט מגע, יש לעיין אם השימוש בעט עם מגע הוא שינוי וצריך למצוא אופן משונה כגון אצבעון עם מוליך בקצהו.

פרשת שלח (בחול"ל – בהעלתך) תש"פ הרב יוסי שפרונג - ראש בית המדרש

ולאור דברינו נראה שיש להעדיף שימוש במחשב בשינוי על פני כתיבה בשמאל מאחר ויש במחשב הסוברים שאין בו מלאכה מהתורה כלל.